

Unikt lexikon om folkhälsovetenskap

Urban Janlert. **Folkhälsovetenskapligt lexikon.** 375 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 2000. ISBN 91-27-07171-5.

Recensent: Sven-Olof Isacson, professor, samhällsmedicinska institutionen, Lunds Universitet, Universitetssjukhuset MAS, Malmö.

II Det behövs mod för att börja och goda kunskaper och uthållighet för att genomföra och avsluta arbetet med ett helt lexikon. Urban Janlert, välkänd socialmedicinare från Umeå, har stått för en sådan bedrift i och med att hans folkhälsovetenskapliga lexikon nu är klart. Låt vara att han haft ett kvalificerat redaktionsråd att luta sig mot – det minskar inte respekten för hans egen insats. Avsikten med detta lexikon är att förklara ord och begrepp som kan bli aktuella i folkhälsovetenskapliga sammanhang vare sig de används i tal eller skrift, i praktiken eller i vetenskapen.

Svår uppgift med bra resultat

Min bedömning är att mycket av vad som bör finnas med i ett lexikon av detta slag finns där.

Författaren är emellertid starkt medveten om att mycket saknas och att en hel del som finns inte hör hemma där. Därför inbjuder han alla intresserade att inkomma med synpunkter för att efter hand förädla produkten. Detta kan göras på olika sätt, bl a via angiven webbadress. Låt mig redan här säga att jag tycker Janlert har lyckats bra med denna svåra uppgift och att detta lexikon bör finnas hos alla som är folkhälsovetenskapligt intresserade. Som hjälp i detta förhoppningsvis kontinuerliga arbete skall jag ta upp en del synpunkter som kanske kan vara av värde.

Vissa ord och begrepp saknas

Många ord och begrepp finns med men det saknas också en del. Uppslagsordet sjukvård finns inte med och inte heller vårdens organisation. Evidensbaserad

folkhälsovetenskap finns med men inte evidensbaserad medicin, som är ett välkänt begrepp vid det här laget. Ord som börjar på ku saknas helt, t ex kur, kurort, kurator, kurativ och även huskur. MR-FIT-studien är väl redovisad men däremot finns inget om LRC-studien, som väl ändå får anses vara den studie som starkare än någon tidigare bidragit till att styrka kolesterolhypotesens riktighet.

Styvmoderlig behandling av vissa ord

Vissa ord/begrepp är styvmoderligt behandlade. Ett exempel är kvalitativ metod, som ju är en viktig och etablerad metod inom den folkhälsovetenskapliga forskningen. Beskrivningen är alltför kortfattig om man jämför med det relativt stora utrymme som ägnas åt olika statistiska termer och begrepp. I beskrivningen av HMO (Health Maintenance Organizations i USA) finns en relativt utförlig beskrivning av denna organisation men inte ett ord om att preventiv medicin utgör en viktig del av verksamheten och därför borde uppmärksammas i ett lexikon av detta slag. För att ge mer kött på benen åt en del ord och begrepp finns det ofta med en del utmärkta exempel. Men ibland saknas sådana exempel. Det finns en redovisning av infektioner och arv som viktiga orsaker till diabetes mellitus men inte någonting om betydelsen av övervikt och brist på motion som bidragande orsaker till typ 2-diabetes och därmed den globala diabetes epidemin.

Utrymmet ojämnt fördelat

En hel del ord och begrepp har fått ett relativt generöst utrymme. Inte minst gäller detta olika statistiska termer, som ofta redovisas ingående med formler och allt. Uppslagsordet körkort tar nästan en halv sida under det att kvalitativ metod (se ovan) har fått några rader. HSFR (Humanistiskt samhällsvetenskapliga forskningsrådet) får stort utrymme jämfört med andra forskningsråd. Anledningen är beskrivningen av de viktiga forskningsetiska regler som utarbetats av HSFR. Dessa regler borde haft ett eget uppslagsord, men man hittar ingen hänvisning hit från uppslagsorden etik eller medicinsk etik. De gamla forskningsråden och det nya Vetenskapsrådet är väl beskrivna. Däremot haltar informationen om Riksbankens jubileumsfond (RJ). Här finns inget om den stora kulturvetenskapliga donationen som gjort RJ till ett mycket stort forskningsorgan, som även stöder delar av den folkhälsovetenskapliga forskningen. KI – Karolinska institutet – är relativt utförligt beskrivet, men några andra universitet och högskolor med folkhälsovetenskaplig forskning och utbildning finns inte med.

Ofta finns ord med som en lekman kan ha svårt att förstå varför de finns med. Hit hör direkt skatt, buss, bil, moped, arbetsgivaravgift, Nordiska ministerrådet. Det finns ingen vägledning om varför de skulle platsa i detta lexikon. Det finns det däremot när det gäller ord som diskontering, infrastruktur m fl, där man förklarar hur de även används i folkhälsovetenskapliga sammanhang.

Några ytterligare skönhetsfläckar

Ibland blir alla hänvisningar till andra uppslagsord ett problem. När man slår upp det ord man hänvisar till får man ingen adekvat redovisning. Som exempel kan nämnas ordet bias, som beskrivs bristfälligt – flera viktiga typer av bias finns inte med. Hänvisningarna ger inte heller något besked. Här borde det finnas en mera utförlig beskrivning på ett och samma ställe på samma sätt som vid redovisningen av olika statistiska begrepp. Medellivslängd är ett annat sådant viktigt begrepp, där man förgäves försöker få en klar bild av dess innebörd men inte lyckas trots (eller på grund av) alla hänvisningar (sannolik livslängd, sannolik återstående livslängd, återstående medellivslängd).

De flesta tabellerna och figurerna har text så man direkt kan se vilket ord/begrepp de hänför sig till. Men ibland saknas sådan text, och man får söka en stund för att se sammanhanget. Antalet förkortningar är stort, WHO, ILO etc, men de fyller en viktig funktion eftersom de används så frekvent i olika sammanhang i samhället.

Konsekventa utelämnningar

Konsekvent har alla namn på historiska och nu levande personer utelämnats liksom härledning till grekiska eller latinska ursprungsord. Sådant information kan lätt hittas i andra uppslagsverk och behöver inte ta utrymme i ett lexikon av detta slag.

Positivt helhetsintryck

Även om det finns en del brister i detta unika lexikon är helhetsintrycket mycket positivt. Målgrupperna är många: de som arbetar med praktiskt folkhälsoarbete, epidemiologer, yrkes-miljömedicinare, samhällsmedicinare, socialmedicinare, hälso- och sjukvårdsforskare, hälsoekonomer, medicinska sociologer, de som arbetar med forskningsetiska frågor och prevention i vid bemärkelse. Litteraturhänvisningarna till viktiga uppslagsord är utmärkt väl valda.

Bred målgrupp

Janlerts lexikon är en bra investering för ett förbättrat hälsoarbete i hela landet – både bland lekt och lärd.